

Nişanlılıkta Yaptırılan İmam Nikâhının İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi

Evaluation of the Imam Marriage Made in Engagement in Terms of
Islamic Law

Hilal Özay

Doç. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
İslami İlimler Fakültesi
İslam Hukuku Ana Bilim Dalı
Tokat | Türkiye
hilal.ozay@gop.edu.tr

Assoc. Prof., Tokat Gaziosmanpaşa University
Faculty of Islamic Sciences
Department of Islamic Law
Tokat | Turkey
orcid.org/0000-0001-6412-4430

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü | Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi | 31 Mart 2020
Kabul Tarihi | 30 Mayıs 2020
Yayın Tarihi | 30 Haziran 2020

Article Types | Research Article
Received | 31 March 2020
Accepted | 30 May 2020
Published | 30 June 2020

Bu makale, Sivas'ta 19-21 Nisan 2019 tarihinde yapılan Cumhuriyet 1. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresinde aynı isimle sunumu yapılan tebliğ genişletilerek ve kısmen değiştirilerek üretilmiştir.

This article, is derived by expanding and partially changing the communique presented with the same name at the Republican 1st International Social Sciences Congress held in Sivas in 19-21 April 2019.

Atıf | Cite as

Özay, Hilal. "Nişanlılıkta Yaptırılan İmam Nikâhının İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi [Evaluation of the Imam Marriage Made in Engagement in Terms of Islamic Law]". *Tokat İlmîyat Dergisi* 8/1 (Haziran 2020), 131-159.
<https://doi.org/10.5281/zenodo.3876184>

İntihal | Plagiarism

Bu makale, iThenticate aracılığıyla taranmış ve intihal içermediği teyit edilmiştir.
This article, has been scanned by iThenticate and no plagiarism has been detected.

Copyright ©

Published by Tokat Gaziosmanpaşa University Faculty of Islamic Sciences.
Tokat | Turkey.

<https://dergipark.org.tr/ilmiyat>

Nişanlılıkta Yaptırılan İmam Nikâhının İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi

Öz: Ülkemizde pek çok düzenleme yapılmasına ve kanunen suç sayılmasına rağmen çeşitli sebeplerle “imam nikâhı” veya “dini nikâh” adı altında gayri resmi nikâh akitleri sosyal bir realite olarak halen varlığını sürdürmektedir. Oysa mevcut hukuk sisteminde bu nikâh akitleri yok sayılmakta ve onların sebep olduğu sorunların mahkemelerce çözümü de söz konusu edilememektedir. Bunun sonucu olarak da bireysel ve toplumsal boyutta sıkıntılar ve mağduriyetler yaşanmaya devam etmektedir. İmam nikâhı yaptırma sebeplerinden birisi nişanlılıkta görüşme ve bir arada bulunmayı meşrulaştırma düşüncesidir. Bu makalede nişanlılıkta yapılan bu nikâhın, birey ve toplum açısından doğurduğu mağduriyetlere ve böyle bir nikâhın İslâm hukukundaki nikâh akdinin şartlarına ve geçmişte uygulanan imam nikâhına ne kadar uyup uymadığına dikkat çekilerek meşruiyeti tartışılmış ve İslâm hukuku açısından değerlendirilmiştir. Çalışma sonucunda nikâh ve nişan kavramlarının İslâm hukuku açısından ayrı anlamları olduğu ve ayrı hükümlere tabi olduğu, geçmişte yapılan imam nikâhı ile günümüzde yapılan imam nikâhının özellikle fonksiyon açısından farklı olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca nişanlılıkta yapılan imam nikâhının sonuç ve şartlar itibariyle nikâh akdine de nişana da uymadığı için pek çok sorunun doğmasına sebep olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: İslâm Hukuku, Nişan, Nikâh, Tescil, İmam Nikâhı.

Evaluation of the Imam Marriage Made in Engagement in Terms of Islamic Law

Abstract: Although many arrangements have been made in our country and it is considered a crime by law, the informal marriage contracts under the name of “imam marriage” or “religious marriage” still exist as a social reality for various reasons. However, in the current legal system, these contracts are ignored and the problems caused by them cannot be solved by the courts. As a result of this, individual and social problems and grievances continue to occur. One of the reasons for the Imam marriage is the idea of legitimizing the meeting and coexistence in engagement. In this article, its legitimacy has been discussed and evaluated in terms of Islamic law by drawing attention to the grievances of this marriage, which is made in engagement, in the individual and society and how much such a marriage complies with the conditions of the marriage contract in Islamic law and the imam marriage in the past. As a result of the study, it has been determined that the concepts of marriage and engagement have different meanings in terms of Islamic law and are subject to separate provisions and that the imam marriage in the past and the imam marriage in the present are different, especially in terms of function. In addition, it has been seen that the imam marriage in the engagement caused many problems because it did not comply with the marriage contract or the engagement in terms of the results and conditions.

Keywords: Islamic Law, Engagement, Marriage, Registration, Imam Marriage.

Giriş

Aile toplumun en küçük ve en önemli sosyal birimi ve yapı taşıdır. Toplumun ve bireylerin sağlıklı, huzurlu, mutlu ve güvende olması büyük oranda aileye bağlıdır. Ailenin oluşması ve bu fonksiyonunu yerine getirmesi de belirlenen şartlara uygun evlilik/nikâh akdi ile mümkündür. Evlilik zaruriyet-i diniyyeden olarak sayılan canın, aklın, dinin, neslin ve malın korunmasında etkin role sahiptir. Bütün Peygamberlerin sünneti olan evlilik, iffeti ve ahlaki korur, psikolojik ve fizyolojik ihtiyaçları karşılar, neslin devam etmesini sağlar, sükûnet, huzur, merhamet ve sevgi oluşturur, sorumluluk bilinci kazandırır, toplumsal görevleri kolaylaştırır, dost ve akraba çevresini genişletir, eksik yönleri tamamlar, ayıp ve kusurları örter, amel defterinin kapanmamasına vesile olur. Evliliğin bu fonksiyonlarının ortaya çıkmasında taraflara emek, gayret, sevgi, saygı, sabır, sadakat, fedakârlık, hoşgörü ve anlayış gerektirmesi, dünya ve ahirette devam edebilecek bir birlikteliği sağlaması açısından olsa gerek Kur'an-ı Kerim'de nikâh akdi için “*mîsâkan galîzâ (sağlam bir söz, ağır sorumlulukları olan akit)*¹ olarak dikkat çekilmektedir.

Mîsâk, “sağlam teminat”, “kuvvetli antlaşma” manasına gelmektedir.² Mîsâk kelimesi ahit ve akitten farklı olarak, sorumlulukları ağır ve mesuliyetli sözleşme için kullanılan bir kelime³ olmasına rağmen Allah Teâlâ, mesuliyetin daha da ağır olduğuna vurgu için “galiz” kelimesi ile onu ni-telemiş ve sözleşmenin ağırlığını iyice pekiştirmiştir.⁴ Bu ağır sorumluluğun yerine getirilmesi için de bir ön hazırlık aşaması, sonrasında da diğer akitlerden farklı ve fazla unsurlar ve bunların mütemmim şartları gerekmektedir.

Hemen hemen her toplumda sosyal bir olay olarak var olan nişanlılık,⁵

¹ Kur'an-ı Kerim Diyanet İşleri Meâli (Yeni) (Erişim 10 Nisan 2019), en-Nisâ 4/21.

² Ebû Abdillâh Zeynüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdilkâdir er-Râzî, *Muhtârü's-Şihâh* (Beyrut: Mektebetü Lübnan, 1415/1995), “vsk.” md. 1/295; Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât* (Lübnan: Dâru'l-Ma'rife, ts.), “vsk.” md., 511-512.

³ Ebû Hilâl el-Hasen b. Abdillâh b. Sehl el-Askerî, *el-Furûku'l-luğaviyye* (b.y.: y.y., ts.), 62.

⁴ Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an haqâ'iki ğavâmi'it-tenzil ve 'uyûni'l-ekâvil fi vücûhi't-te'vil*, thk. Abdurrezzâk el-Mehdî (Beyrut: Dâru İhyâit-Türâsi'l-Arabî, ts.), 1/523.

⁵ Nişanlanma öncelikle tarafların birbirlerine uygun iradelerini beyan ederek karşılıklı bir şekilde evlenme vaadinde bulunmalarını ifade eden bir kavram iken nişanlılık daha çok evlilik gibi medeni bir hali ifade etmek için kullanılır. Buna binaen nişanlanma bir sözleşmeyi, nişanlılık ise daha çok bu sözleşmeyle meydana gelen ve bir takım hukuki sonuçlara kaynaklık eden hukuki bir durumu ifade eder. Bk. Bilge Öztan, *Aile Hukuku* (Ankara: Ankara Üniversitesi, 1979), 11.

birey ve toplum hayatında önemli bir yere sahip olan evlilik öncesi evlenecek çiftlerin ve ailelerinin birbirini tanıma, birbirine alışma aşaması, evliliğe hazırlanma sürecidir. Bu süreç gelecekte oluşabilecek muhtemel sorunları en aza indirerek evliliğin daha sağlam temeller üzerine kurulmasına yardımcı olmakta, onun daha uzun süre devam etmesini ve daha huzurlu, uyumlu ve güvenli olmasını sağlamaktadır. Nişanlılığın bu fonksiyonunu yerine getirmesi ve amacına ulaşmasına katkı sağlamak düşüncesiyle bu çalışmada önce imam nikâhının tarihi süreci, klasik fıkıh doktrininde nikâh, nişan hakkında bilgi verilecek daha sonra nişanlılıkta yaptırılan imam nikâhının meşruiyeti ve sonuçları üzerinde durularak İslâm hukuku açısından değerlendirilecektir.

1. İmam Nikâhının Ortaya Çıkışı ve Tarihi Seyri

Toplumda sosyal bir realite olarak varlığını sürdüren imam nikâhı daha doğrusu imamın nikâhı kıyması geçmişte de mevcuttu. Fakat bu Hristiyanlıktaki gibi din adamlarının gerekli olmasından değil ya da imamın din adamı kimliğinden dolayı değil, evlenme engeli, velâyet, nesep, süt emme, mehir ve nafaka gibi evlilik ile ilgili konularda, evlenme/nikâh akdinin sahih ve geçerli olması için dini ve onun hukukunu bilmesinden dolayıdır. Diğer bir sebep nikâhın bireysel ve toplumsal açıdan önemli bir yerinin olması ve dinî mesuliyetinin bulunmasıdır. İmamdan nikâhı kıymasını isteme sebebi onun dinî ve hukukî hükümleri iyi bildiği ve toplumda itibar gördüğü düşüncesi ile geçersiz bir nikâh akdi ile zina işleme durumuna düşme korkusudur. Ayrıca geçmişte devletin halka en yakın görevlisinin imam olması ve halkın işini kolaylaştırma, daha geniş alanlardan sorumlu olan ve iş yükü fazla olan kadınlara ulaşmanın zor olması ve onların yükünü hafifletme düşüncesi de imamların bu görevi ifa etmesinde etkili olmuştur.

Bu durum zamanla nikâh akdine bir din görevlisinin iştirakinin zorunlu olduğu anlayışını geliştirmiştir.⁶ Hatta bu anlayış günümüze kadar devam etmiş yakın zamanda nüfus hizmetleri kanununun 22. maddesine il

⁶ Cemil Liv, "Günümüze İmam Nikâhına Yönelişlerin Gerekçeleri ve Resmi Nikâh ile İmam Nikâhının Fikhî Açından Karşılaştırılması", *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (2014), 174-175; Ekrem Buğra, Ekinci, "Osmanlı Hukukunda İzinname ile Nikâh", *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları Dergisi* 2 (2006), 45.

ve ilçe müftülükleri de ilave edilerek müftülere de nikâh kıyma yetkisi verilmiştir.⁷

Günümüzde devam eden imam nikâhı, Osmanlı'da resmî olarak imamın yaptığı nikâhın devamı ve kültürel karakter taşıyan bir uygulamadır. Ancak bu görev Osmanlı'da resmî olarak yerine getirilmişken, günümüzde imamların akdettikleri nikâh gayr-ı resmîdir.⁸ Diğer bir deyişle bu imam nikâhı uygulaması, bir zamanlar Osmanlı'da belli bir dönemden sonra kadıların yaptıkları tescil işini kontrollerindeki imamlara bırakmaları şeklindeki uygulamanın bozulmuş ve amacından saptırılmış bir kalıntısıdır.⁹

İmam nikâhının ne zaman ortaya çıktığına ve tarihi seyrine bakıldığında başlangıçta yani Hz Peygamber (s.a.v.) döneminde bu kavramın ve uygulamanın olmadığı ve imamın nikâha iştirak etmediği görülmektedir. Çünkü o dönemde herkesin birbirini tanıyabildiği ve nikâh akdinin sonuçlarının meydana gelmesinin toplumun ve devletin garantisi altında olduğu küçük bir toplum vardı, yapılan nikâh akdi şahit ve ilan ile hatta ilave bir tescil şartına bile gerek kalmaksızın fonksiyonunu icra edebiliyordu. Ancak zamanla, toplumsal değişimin sonucu ve gereği olarak, nikâh akdinin yazılı olarak tesciline gerek duyulmaya başlanmış ve devletin yetkili kıldığı bir memur önünde yapılmasına ihtiyaç duyulmuştur.¹⁰ Ayrıca halk arasında İslâm hukuku hakkındaki bilgiler genel olarak azaldıkça tecrübeli bir bilirkişinin yardımına başvurulmuştur.¹¹

Nikâhın taraflar ve şahitler dışında, nikâh memuru gibi üçüncü şahısların da iştirakiyle nikâh kıyılmasının ne zaman başladığı kesin olarak belli değildir. Fakat Osmanlıdan önce olduğunda şüphe yoktur. Çünkü Selçuklu ve Memlûklülerde kadıların bu görevi yaptığına dair belgeler bulunmaktadır.¹²

Hicri üçüncü asır âlimlerinden Ebû Hilâl el-Askerî (öl. 400/1009'dan

⁷ Yeniakit Gazetesi, "Müftülere Nikâh Kıyma Yetkisi TBMM'den Geçti" (18 Ekim 2017), 1, <http://www.yeniakit.com.tr/haber/muftulere-nikah-kiyma-yetkisi-tbmm-den-gecti-386604.html>.

⁸ Saffet Köse, *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu* (Konya: Mehir Vakfı Yayınları, 2014), 101.

⁹ Yunus Apaydın, "Nikâh Akdinin Mahiyeti ve İmam Nikâhı Uygulaması", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 9 (2000), 375.

¹⁰ Apaydın, "Nikâh Akdinin Mahiyeti", 374.

¹¹ Gotthard Jaschke, "Türkiye'de İmam Nikâhı", trc. Ahmet Mumcu, *Ord. Prof. Sabri Şakir Ansay Hatırasına Armağan* (Ankara: Türk Matbaası, 1964), 12.

¹² Mehmet Akif Aydın, *İslam ve Osmanlı Hukuku Araştırmaları* (İstanbul: İz Yayıncılık, 1996), 10-11; Köksal, "Uygulamadaki Resmî ve Dini Nikâhların Fıkhi Yönü", *Bilimname* 16/1 (2009), 29.

sonra) *el-Furûku'l-luğaviyye* adlı eserinde bugünkü noter vazifesi yapan “şurûtî” denilen yetkililerin nikâh akdinde mehrin miktarını kaydederken, mehir kelimesi yerine konunun özünü daha iyi yansıtan “sadak” kelimesini kullandıklarını haber vermektedir.¹³ Bu durum erken dönemlerden itibaren nikâhla ilgili bir uyuşmazlık vukuunda şahitlik dışında ispat güvencesi sağlayacak başka hukukî araçlara da müracaat edildiğini ortaya koymaktadır.¹⁴ Ayrıca biyografi kitaplarında bir şehirde nikâh akdetme görevi yapan şahıslardan da bahsedilmektedir. Meselâ Muhammed b. Abdirrahîm b. Ali b. el-Hasan el-Mısrî el-Hanefî (öl. 807/1404) bunlardan birisidir.¹⁵ Yine bazı fıkıh kitaplarında nikâh memurlarına verilen evlenme vekâletlerinden bahsedilmektedir.¹⁶ Bu memurlar kadıların kontrolünde ve vazifelendirmesi ile bu görevi yerine getirmekteydiler. Selçuklular, Beylikler, Memlûklüler ve Osmanlılar döneminde bu hususta önemli çabaların bulunduğu yönünde bilgiler bulunmaktadır.¹⁷ Selçuklu dönemi kadı menşurlarında (göreve tayin belgesi)¹⁸ ve Osmanlı kanunnâmelerinde,¹⁹ kadıların vazifeleri arasında nikâh akdetmek de sayılmıştır. İbn Batûta (öl. 770/1369), 726 yılında ziyaret ettiği Dımaşk'ta (Şam) görevi nikâh kıymak ve tescil etmek olan ve kadılar tarafından tayin edilen çeşitli mezheplere mensup resmi memurların bürolarından bahsetmektedir.²⁰ Bütün bunlar nikâhların kadılar veya onun kontrolündeki memurlar tarafından akdedilmesinin çok erken dönemlerde başladığını göstermektedir.²¹

Osmanlılarda kadıların resmi olarak böyle bir görevi haiz oldukları-

¹³ Askerî, *el-Furûku'l-luğaviyye*, 185.

¹⁴ Saffet Köse, “Toplumsal Meşrûiyet Açısından Nikâhta Aleniyet ve Türkiye’de İmam Nikâhı Uygulaması”, *Dinlerde Nikâh, Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı* (İzmir 6-8 Nisan 2012), İstanbul 2012, 494.

¹⁵ Ebü't-Tayyib el-Fâsî, *Zeylû't-takîd fi ruvâtî's-sünen ve'l-mesânîd*, nşr. Kemal Yûsuf el-Hût (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1410/1990), 1/156-157.

¹⁶ Ebû Nasr Tâcüddîn Abdülvehhâb b. Alî b. Abdilkâfi es-Sübkî, *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir*, nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcûd ve Ali Muhammed Muavvaz (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1411/1991), 1/262.

¹⁷ Jaschke, “Türkiye’de İmam Nikâhı”, 13; Halil Cin, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme* (Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 1974), 281-298; Aydın, *İslam ve Osmanlı Hukuku Araştırmaları*, 10-11.

¹⁸ Osman Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988), 41-43; Aydın, *İslam ve Osmanlı Hukuku Araştırmaları*, 10.

¹⁹ Tevkii Abdurrahman Paşa, “Osmanlı Kanunnameleri”, *Milli Tettebbûlar Mecmuası* 1/2 (Mayıs-Haziran 1331/1915), 316; 1/3 (Temmuz-Ağustos 1331/1915): 541; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinde İlmîye Teşkilatı* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988), 85-86.

²⁰ Jaschke, “Türkiye’de İmam Nikâhı”, 12; Ebû Abdillâh Şemsüddîn (Bedrüddîn) Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed b. İbrâhîm el-Levâtî et-Tancı, *İbn Batûta Seyehatnâmesi*, sad. Mü'min Çevik (İstanbul: Üçdal, 1993), 63.

²¹ Aydın, *İslam ve Osmanlı Hukuku Araştırmaları*, 11.

na dair en eski belge olan kadı beratı on altıncı yüzyıla aittir.²² Yıldırım Beyazıt devrinden sonraki mahkemelerde kadılara ayrılan vakıf gelirleri iaşelerine yetmeyince, harç usulü ihdas edilmiş ve kadılar harç almaya başlamışlardır. Bu harçlar arasında on iki akçelik bir nikâh harcının var olduğu görülmektedir.²³ Yavuz Sultan Selim Kanunnamelerinde “resmi nikâh, a’lâdan bir dinardır, ednâsı on iki akçedir, mutavassıtu’l-hâlden nâkih ile menkûha haline göre alına” ifadesi yer almaktadır.²⁴ Fatih kanunnamesinde ise bakire nikâhı için otuz iki akçe, dul nikahı için on beş akçe harcının alınacağı geçmektedir.²⁵ Yine nikâhların resmi yapıldığının kanıtlarından birisi; Fatih dönemi kanunnamelerindeki şu ifadedir: “Sonra bu minval üzere tayin olundu ki, akd-i nikâh ve hüccet-i şer’iye ve nakl-i şahadet ve arzlardan binde yirmi beş akçe; yirmisi kadının, beşi hademe-i mahkemenin ola.”²⁶

Nikâhlara devlet müdahalesinin diğer bir örneği de reâyadan, yani askerî olmayan şahıslardan evlenen erkekler, tımarlı sipahiye “resm-i arus” (gerdek resmi) adıyla maktu vergi öderlerdi. Reâyanın sipahiye resm-i arus ödeme mecburiyeti resmî makamların nikâhlardan haberdar edildiğini göstermektedir.²⁷ Yine şer’iyye sicillerinden de nikâhların belirli bir kısmının mahkemelerde kadılar tarafından kıyıldığı anlaşılmaktadır.²⁸

Nikâhların mahkemede kadı tarafından kıyılmadığı durumlarda onun kontrolünde mahallenin imamı tarafından bu görev yerine getirilmektedir. Fakat imamlar kendi başlarına her istenildiği zaman nikâh kıyamışlardır, evlenmek isteyen taraflar buldukları yerin mahkemesinden nikâh için gerekli izni alıp, o imama hitaben bir izin kâğıdı (izinnâme) getirdiklerinde, bu vazifeyi yerine getirebilmişlerdir.²⁹ Huccet ve ilam örneklerinin bir araya getirilerek oluşturulan sak kitaplarında mahkemelerce verilen izinnâme örneklerine rastlanmaktadır.³⁰ Kadı izninin aran-

²² Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinde İlim ve Teşkilatı*, 112-113.

²³ Hoca Sadettin Efendi, *Tâcü’l-tevârih*, haz. İsmet Parmaksızoğlu (Ankara: Kültür Bakanlığı, 1979), 2/144; Aydın, *İslam ve Osmanlı Hukuku Araştırmaları*, 13.

²⁴ Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri* (İstanbul: Fey Vakfı Yayınları, 1991), 3/104.

²⁵ Halil İnalçık, “Osmanlı Hukukuna Giriş”, *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 13/2 (1958), 115; Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinde İlim ve Teşkilatı*, 85; Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri* (İstanbul: Fey Vakfı Yayınları, 1990), 1/330.

²⁶ Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri* (İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 1994), 7/303, 9/518.

²⁷ İkinci, “Osmanlı Hukukunda İzinname ile Nikâh”, 47.

²⁸ Aydın, *İslam ve Osmanlı Hukuku Araştırmaları*, 12, 14.

²⁹ Jaschke, “Türkiye’de İmam Nikâhı”, 16; Köksal, “Uygulamadaki Resmi ve Dini Nikâhların Fikhi Yönü”, 29.

³⁰ Bir genç kızın izinnâme örneği: “Medine- i Kastamonu’da İmamı Efendi el-Mükerrrem, mahalle-i

ması ile hem evlenme şartlarının gerçekleşmiş olduğu, bir başka ifadeyle tarafların evlenmeye mani bir durumlarının bulunmadığı yetkili birisi tarafından tespit edilmiş olmaktadır hem de devlet kontrolü sağlanmaktaydı.

Osmanlı Devleti şeyhülislâmlarından Ebussuûd Efendi'nin (öl. 932/1574) nikâhın kadıların izni ve bilgisi dâhilinde kısılması yönünde fetvaları da bu bağlamda dikkat çekmektedir.³¹ Fakat bu fetva İslâm hukukçuları tarafında pek kabul görmemiştir. Aynı fetva kendisinden önce şeyhülislâmlık makamında bulunmuş olan İbn Kemâl (öl. 940/1534) tarafından da nakledilmektedir.³² İbn Kemal *el-Muhît* adlı eserde kadı izni olmadan akdedilen nikâhın câiz olmadığı ve böyle bir nikâhtan sonra dünyaya gelen çocuğun nesebinin de sabit olmayacağı görüşünü nakleder, bu yüzden devletin bu yöndeki düzenlemelerinin de meşru olduğunu belirtir.³³ *el-Muhît* isimli eserin müellifi Burhaneddîn Mahmûd'un³⁴ ölüm tarihi Osmanlıların kuruluş yıllarından (698/1299) öncedir. Bu da kadı izniyle nikâhın Osmanlı devletinden önce olduğunu, en azından teorik olarak bilindiğini ve tartışıldığını göstermektedir.³⁵

Osmanlı devletinde bulunan yabancılar ve Anadolu'yu gezen seyyah-

merkûmede Âişe bt. Saraç Hasan b. Mehmed b. İbrâhîm b. bâliğa-yı âkilenin mâni-i şer'isi yok ise velisi izni ve tarafeynin rızaları ile iş bu tezevvüce talip olan yine mahalle-i mezkûre ahalisinden ve tüccardan Mehmed Rıza b. Ali b. Abdullah nam kimesneye mazhar-ı şuhudda tesmiyye-i mehîr edüp akdi nikâh eylesün vesselâm." Bk. Mehmed Azîz Çavuşzâde, *Dürrü's-sukûk* (İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1288/1871), 1/28; Aydın, *İslam ve Osmanlı Hukuku Araştırmaları*, 15.

³¹ "Hâkim marifetsiz nikâh olunmaya" deyu emr-i pâdişahi varit olmuş iken, hâkim ma'rifetsiz nikâh olur mu? "el-Cevap: Olmaz, meğher niza' ve husumet olmaya", "Hind, izn-i kadı yok iken, bir kaç kimse huzurunda "Kızım Zeyneb-i sagîreyi, kardeşim Amr'ın oğlu Bekr-i sagîre verdim" deyip Amr "Bekr için Zeyneb'i alıp kabul ettim" dese nikâh olur mu? "el-Cevap: İzn-i hâkimle olmak emrolunmuştur." Bk. Tevkii Abdurrahman Paşa, "Osmanlı Kanunnameleri", *Millî Tettebbûlar Mecmuası* 1/2 (Mayıs-Haziran 1331/1915), 340; Jaschke, "Türkiye'de İmam Nikâhı", 15; Ertuğrul Düzdağ, *Şeyhülislam Ebussuud Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı* (İstanbul: Enderun Kitabevi, 1972), 37, 38.

³² "Bir kimse nikâh etmek için kadıdan izin almağa geldikte kadı bir miktar akçesin almayınca kâğıdı vermese ol akçe kadıya helal olur mu? el-Cevap: Olmaz, kâğıt emr-i örftür." Bk. İbn Kemal, *Fetâvâ-yı Kemalpaşazâde*, Darülmünevi, 118, 57a; Ahmet Mumcu, *Osmanlı Devletinde Rüşvet Özellikle Adli Rüşvet* (Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 1969), 203; Aydın, *İslam ve Osmanlı Hukuku Araştırmaları*, 16.

³³ İbn Kemal, *Mühümmâtü'l-Müftî*, Çorlulu Ali Paşa, 280, 20a; Ahmet İnanır, *İbn Kemal'in Fetvaları Işığında, Osmanlı'da İslam Hukuku*, (Ankara: Gece Kitaplığı, 2015), 164.

³⁴ *el-Muhît*, *el-Muhîtü'l-kebir*, *el-Muhîtü'l-Burhânî* ve *el-Muhîtü'l-Burhânî fi'l-fıkhi'n-Nu'mânî* isimleriyle anılan bu eser 616/1219 vefat tarihli Mergînânî'ye aittir. Bk. Ömer Rızâ Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin* (Beyrut: Dârü'l-İhyâ'it-Türâsî'l-Arabî, ts.), 12/147; Ahmet Özel, *Hanefî Fıkah Alimleri* (Ankara: TDV Yayınları, 1990), 61, 62.

³⁵ Aydın, *İslam ve Osmanlı Hukuku Araştırmaları*, 16; Köksal, "Uygulamadaki Resmi ve Dini Nikâhların Fikhi Yönü", 30.

lar da nikâhın bir görevli tarafından tescil edildiğini eserlerinde yer vermişlerdir. Bunlardan İbn Batûta'nın 726/1326 yılındaki Şam'daki nikâh akitleri konusundaki gözlemleri çok dikkat çekicidir.³⁶ Yine 16. asırda bir heyet içerisinde elçi olarak gelen Baron W. Wratislaw ve Osmanlıda yaşayan Jean Thevenot yazmış oldukları eserlerinde, nikâhların kadılar tarafından kıyıldığına işaret etmişlerdir. Ayrıca 1553-1555 yılları arasında Anadolu'yu gezen Hans Dernschwam bu hususta şu bilgiyi verir: Erkek, hâkimden aldığı izinnâme ile birlikte imama gelir, kadınla beraber evlenme iradelerini beyan ederler ve imam tarafından da nikâhları kıyılır.³⁷ Yine Baron De Tott, François (1733-1793) da evlenmelerin izinnâmelerle yapıldığını hatıralarında nakleder.³⁸

Diğer taraftan fetva mecmualarında “nikâha hâkimin veya onun izniyle bir din adamının iştiraki hukuken zaruri değildir”³⁹ hükmü de yer almaktadır. Bizzat Ebussûd Efendi “izn-i kadı sıhhat-i nikâha şart değildir”,⁴⁰ ama “kadı izni olmadan akdedilmiş nikâha ilişkin ihtilâf istima olunmaz”⁴¹ fetvalarıyla, izinnâmenin sadece idarî bir muamele olduğunu açıkça belirtmiştir.⁴² Bu fetvalar kadı izniyle nikâh kıyma uygulamasını zaman zaman gevşetmiş ve kadı izni olmadan da nikâh kıyılmasına sebep olmuştur. Fakat bu durum nikâhların gelişigüzel akdedildiği manasına gelmemektedir. Kadıdan izin alınmasa dahi nikâhlar yine bir din adamı tarafından kıyılmış ve nikâhtan önce nikâhın şartlarının gerçekleşip gerçekleşmediği kontrol edilmiş ve kıyılan nikâhlar bunun için ayrılan defterlere taraflar, şahitlerin isimleri ve mehrin miktarı kaydedilmiştir. Diğer taraftan devlet kontrolünden uzak nikâhları aşgariye indirmek

³⁶ “... başlıca noterlerin tezgâhları; bunların arasında ikisi Şafî mezhebine mensup noterlere diğerleri de öbür sünni mezheplerinkine tahsis edilmiştir. Beş ve altı âdil kimse ve nikâhı akdetmek için kadı tarafından görevlendirilen bir kişi bulunur. Bk. Jaschke, “Türkiye’de İmam Nikâhı”, 12.

³⁷ Jaschke, “Türkiye’de İmam Nikâhı”, 16.

³⁸ Ziyaeddin Fahri Fındıklıoğlu, *Tanzimatta İçtimaî Hayat* (İstanbul: Maarif Matbaası, 1940), 649; Jaschke, “Türkiye’de İmam Nikâhı”, 12; Aydın, *İslam ve Osmanlı Hukuku Araştırmaları*, 18; Cin, *İslam-Osmanlı Aile Hukuku*, 283-284.

³⁹ “Hind-i bâliğa nefsinı Amr’a tezciv ettikte izn-i kadı bulunmasa akd-i mezûr sahih olur mu? el-Cevap: Olur.” Bk. M. Esad Kılıçer, “Kemalpaşazade’nin Aile Hukuku İle İlgili Bazı Fetvaları”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/1 (Nisan 1971), 89; Tevkii Abdurrahman Paşa, “Osmanlı Kanunnameleri”, *Milli Tettebbûlar Mecmuası* 1/2 (Mayıs-Haziran 1331/1915), 316; 1/3 (Temmuz- Ağustos 1331/1915), 541.

⁴⁰ Jaschke, “Türkiye’de İmam Nikâhı”, 14; Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri* (İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 1996), 9/399.

⁴¹ Tevkii Abdurrahman Paşa, “Osmanlı Kanunnameleri”, *Milli Tettebbûlar Mecmuası* 1/2 (Mayıs-Haziran 1331/1915), 333-340.

⁴² Cin, *İslam-Osmanlı Aile Hukuku*, 284.

için tedbirler de alınmıştır. Kadı huzurunda veya kadı izniyle kısılmayan nikâhların varlığıyla ilgili bir ihtilaf mahkemeler tarafından dinlenmez olmuştur.⁴³ Kadı izni olmayan nikâhların mahkemeye götürülememesine rağmen geçersiz sayılmaması, imam nikâhının devam etmesini sağlamış bu da suiistimallerin, mağduriyetlerin ve sorunların oluşmasına kapı aralamıştır.

Bu olumsuz durumları önlemek için Tanzimattan sonra çıkarılan muhtelif kanunlarla nikâh akitlerinde kontrolü sağlamak üzere tedbirler alınmıştır. 1298/1881 tarihli Sicill-i Nüfus Nizamnâmesi, nikâhların şer'iyeye mahkemelerinden verilen izinnâme üzerine kısılacağı hükmüne ilave olarak nikâhı kıyan din adamının sekiz gün zarfında bu nikâhı bir ilmühaber ile sicill-i nüfus memuruna bildirme mecburiyeti getirilmiştir.⁴⁴ Bildirmeyenlere iki çeyrek mecdiye para cezası verilmiştir.⁴⁵ 1318/1900 tarihli Sicill-i Nüfus Nizamnâmesi ile aynı usul teyit edilmiş, ancak nüfus idaresine bildirme müddeti on beş güne çıkarılmıştır.⁴⁶

1274/1858 tarihli ceza kanununun 200. maddesine 6 Cemâdiyelahir 1329/1911 tarihli bir muvakkat kanunla bir fıkra ilâve edilerek “devâir-i aidesinden izinnâme istihsal olunmaksızın nikâh akdedenler üç aydan iki seneye kadar hapsolunur”⁴⁷ hükmü getirilmiştir. Daha sonra 11 Ramazan 1331/1913'de bu madde tekrar değiştirilerek; “munâkehât için mahkeme-i aidesinden behemehâl izinnâme lâzımdır. İzinnâme istihsal etmeksizin izdivaç eden zevç bir aydan altı aya kadar hapsolunur ve akdi icra edenler haklarında dahi iki aydan bir seneye kadar hapis cezası tertip

⁴³ Aydın, *İslam ve Osmanlı Hukuku Araştırmaları*, 17; Cin, *İslam-Osmanlı Aile Hukuku*, 282-285.

⁴⁴ Ahali-i müslime beyninde cereyan eden münâkehât mehâki-i şer'iyelerden izinnâmeler üzerine icra kılınır. İzdivacın vukuundan nihâyet sekiz gün sonra nikâhı icra eden keyfiyet-i izdivacı musaddık sicill-i nüfus memuruna ilmühaber itâ etmeye mecburdur. Bk. 1881/8 Şevval 1298 tarihli Sicilli Nüfus Nizamnamesi, madde 33 (Dersâdet: İkdâm Matbaası, 1319), 15; Düstur, I. Tertip, Zeyl II, madde 23 (İstanbul: Mahmûd Bey Matbaası, 1299), 19; Sabri Şakir Ansay, *Eski Aile Hukukumuzda Bir Nazar* (Ankara: AÜHF Yayını, 1952), 36.

⁴⁵ 29 Ramazan 1304/1887 tarihli 1298 tarihli nüfus nizamnamesinin 4 ve 5 inci fasıllarına müzeyyel madde-i nizamiye. Bk. Düstur, I. Tertip, madde 214 (Ankara: Başvekâlet Devlet Matbaası, 1937), 5/839.

⁴⁶ “Ahalii müslime beyninde cereyan eden münâkehât mahâkimi şer'iyeden ve cemaâtı gayri müslime münâkehâtı rüesayi ruhaniyeleri tarafından verilen izinnâmeler üzerine icra kılınır, işbu akdin yevmi vukuundan itibaren nihâyet on beş gün zarfında akdi icra eden imam veya reisi ruhanî akdin icra olunduğuna dair nüfus idaresine bir ilmühaber vermeğe mecburdur.” Düstur, I. Tertip, madde 33 (Ankara: Başvekâlet Devlet Matbaası, 1941), 7/441; Ahmet Yasin Küçükütyaki, “Osmanlı Devletinde Tanzimat Sonrası Aile Hukuku Alanındaki Gelişmeler ve Hukuk-ı Aile Kararnamesi”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/26 (2014/2), 180.

⁴⁷ Düstur, II. Tertip, madde 1 (Dersâdet: Matbai Âmire, 1332), 5/629; Jaschke, “Türkiye'de İmam Nikâhı”, 18; Aydın, *İslam-Osmanlı Aile Hukuku*, 138.

olunur"⁴⁸ şeklinde izinnâmesiz nikâh kıyanların yanı sıra bizzat evlenenlere de ceza öngörülmüştür.

Bu uygulamalar izinnâmesiz kıyılan nikâhların şeklen hukuka uygun olmasına rağmen kanunun maksat ve hedeflerine aykırı olduğuna dair karineleri bulundurması sebebiyle hukuken geçersiz sayılarak tarafların cezalandırılmasıdır. Bu da akitlerin sadece şeklen tamam olmasının yeterli olmadığını, aynı zamanda akdin maksadı, toplumsal menfaat ve oluşabilecek mafsedetlerin de göz önüne alınması gerektiğini göstermektedir.⁴⁹

Tanzimattan sonra Osmanlı Devleti'nde başlayan kanunlaştırma çalışmalarının son örneklerinden biri olan 25 Ekim 1917 tarihli Hukuk-ı Aile Kararnamesinde de yerleşmiş gelenek bozulmamış aksine değişen şartlar göz önünde bulundurularak⁵⁰ 33. maddesinde nikâhın önceden ilan edilmesini,⁵¹ 37. maddesinde ise nikâhlanacak çiftlerden birisinin ikamet ettiği mahaldeki kadı veya onun görevlendirdiği bir nâib tarafından kıyılarak tescil edileceğini hükme bağlamıştır. 1274/1858 tarihli ceza kanununun 200. maddesinin ikinci zeylini ta'dil eden 30 Ekim 1917 tarihli kararname ile de bu amir hükme uymayan koca ile varsa vekillerine bir aydan altı aya kadar, bu gibi akitlerde şahit sıfatıyla bulunanlara da bir haftadan bir aya kadar hapis cezası öngörülmüştür. Kanunun öngördüğü şartları, dikkate almadan nikâh belgesi tanzim eden ve nikâhı tescil eden hâkim, nâibi ve yetkisi olmadığı halde nikâh kıyan imamlara bir aydan altı aya kadar hapis cezası verileceği hükme bağlanmıştır.⁵²

Bütün bu düzenlemeler; Osmanlı Devleti'nde kadı huzurunda veya izinnâme ile imam yanında kıyılan nikâhların tamamen resmi olduğunu ve neticeleri açısından da devlet garantisinin bulunduğunu ve Osmanlıda nikâh akitlerinin devletin kontrolünden uzak olduğu fikrinin de yanlışlığını göstermektedir.

Görüldüğü üzere nikâh akitleri gelişigüzel bir şekilde gerçekleştirilmemiş, onun hukukî yönünü bilen bir şahsın önünde yapılmasına önem verilmiştir.⁵³ Bu kişi bazen bir hâkim veya nâibi, bazen bu konuya özel bir noter, bazen de devletin yetkili kıldığı bir hâkim kontrolündeki din adamı

⁴⁸ Düstur, II. Tertip, madde 2 (Dersaâdet: Matbai Âmire, 1334), 6/316; Aydın, *İslam-Osmanlı Aile Hukuku*, 138; İkinci, "Osmanlı Hukukunda İzinname ile Nikâh", 53.

⁴⁹ Liv, "Günümüze İmam Nikâhına Yönelişlerin Gereççeleri", 171.

⁵⁰ Aydın, *İslam ve Osmanlı Hukuku Araştırmaları*, 20.

⁵¹ H.A.K. Madde 33: "Akd-i nikâhın icrasından evvel keyfiyet ilan olunur."

⁵² Köse, "Toplumsal Meşrûiyet Açısından Nikâhta Aleniyet", 495-496.

⁵³ Joseph Schnacht, "Nikah", *İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: MEB, 1964), 9/259.

olmuştur. Bu kişilerin nikâha iştirakleri, hem nikâh şartlarının gerçekleşip gerçekleşmediğini kontrol, hem sahih bir akdi temin, hem de nikâh aktinin diğer akitler karşısındaki önemini ibraz içindi.⁵⁴

Cumhuriyet dönemine geçişle birlikte aile hukukunun yapısında ciddi değişiklikler yapılmış 4 Ekim 1926 tarihinde yürürlüğe giren medeni kanun ile imamın nikâhı akdetme vazifesi sona ermiş ve bunun neticesinde imam nikâhı kanuni güvenceden ve devletin kontrolünden çıkmıştır.

2. Klasik Fıkıh Doktrininde Nikâh Aktinin Mahiyeti ve Şartları

İslâm hukukunda her konuda olduğu gibi nikâh akdinde de meydana gelebilecek haksızlıklar ve mağduriyetleri önleyecek tarzda düzenlemeler yapılmıştır. Bey, icâre, selem gibi akitler hakkındaki hükümler ile nikâh akdine ilişkin hükümler arasında büyük benzerlikler bulunmasına rağmen nikâh aktinin kendine has, diğer akitlerden farklı özellik, rükün ve şartları vardır.⁵⁵ Nikâh aktinin bu kendine özgü şartları, yapılış şekli ve ön hazırlığının olması onu diğer akitlerden ayırmaktadır.

İslâm hukukunda insanın irade beyanının bir değeri olmakla birlikte nikâh akdinde karşılıklı hak ve sorumlulukların belirlenmesinde tek başına tarafların beyanı yeterli değildir. Nikâh aktinin geçerli ve bağlayıcı olması için birtakım rükünler⁵⁶ (icap-kabul, taraflar, veli, şahitler, mehir) ve onlarla ilgili şartlar (in'ikad, sıhhat, nefâz ve lüzum şartları) aranmaktadır.

Nikâh aktinin in'ikad şartı⁵⁷ olan icap ve kabul; açık, net, kesin, anla-

⁵⁴ Aydın, *İslam ve Osmanlı Hukuku Araştırmaları*, 10.

⁵⁵ Nikâh aktinin rükünler ve şartları mezheplere göre farklılık arz etmektedir. Mesela veli Maliki ve Şafî mezhebinde rükün, Hanbelî'de sıhhat şartı, Hanefilerde buluğa ermiş birisi için ne rükün ne sıhhat şartıdır. Bk. Apaydın, "Nikâh Aktinin Mahiyeti", 373. Burada detaya girmeden ama özellikle dört mezhebin (Hanefi, Maliki, Şafî ve Hanbelî) hepsinin kabul ettiği rükün ve şartlar birlikte verilecektir.

⁵⁶ Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfiî, *el-Üm* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1393/1973), 5/12, vd.; Ebû Saîd Abdüsselâm b. Saîd b. Habîb et-Tenûhî es-Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ* (Beyrut: Dâru Sâdir, ts.), 4/165, vd.; Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed el-Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi' fi tertibi's-şerâ'i'* (Beyrut: Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, 1982), 2/229; Ebû'l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergânî el-Mergînânî, *el-Hidâye*, thk. Muhammed Adnân Dervîş (Beyrut, Dâru'l-Erkam, ts.), 2/224; Ebû'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rifeti, 1402/1982), 2/3, vd.; Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâilî el-Makdisî, *el-Muğni* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1984), 7/5, vd.; Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1418/1998), 79; Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuğu İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1985), 2/15, vd.; Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku* (İstanbul: Nesil Yayınları 1996), 1/320, vd.

⁵⁷ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, 4/196, vd.; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 2/232, vd.; Mergînânî, *el-*

şılır, süresiz olmalı ve evliliği bozucu, geciktirici veya evliliğin gayesine aykırı bir şarta bağlı olmamalıdır. İcap-kabul gelecekte olacak bir işe bağlanmamalı yani akit sonuçlarını hemen göstermeye hazır olmalıdır. Taraflar, aynı mecliste, farklı cinsten, evlenme ehliyetine sahip, birbirlerini duyuyor ve anlıyor ve evliliğe razı olmalıdırlar. Tarafların aralarında evlenme engeli olmamalıdır. Veli; hür, akıllı, Müslüman, baliğ, erkek, râşit, âdil, asabeden, baba veya dede olmalıdır. Şahitler; hür, akıllı, bâliğ, duyan, âdil, erkek, gören birisi olmalıdır.

Nikâh akdinin unsurlarından veya oluşum şartlarından birisindeki eksiklik akdi batıl yapmaktadır. Batıl nikâh ile sıhri hısımlık (ki bu sadece Hanefilere göredir) dışında hiçbir hukuki sonuç meydana gelmemektedir.⁵⁸

Sihhat (geçerlilik) şartı⁵⁹ yani nikâh akdinin hukuki sonuç doğurmasını sağlayan şartlar olarak; şahitlerin nikâh akdinde bulunmaları, nikâh akdinin ilan edilmesi ve tarafların ikrah altında olmaması sayılmaktadır.

Nikâh akdinin sıhhat şartlarından birisinde eksiklik olursa Hanefi mezhebine göre akit fasit olur. Fasit akit ya düzeltilerek sahihe dönüştürülür ya da sona erdirilir taraflar birbirinden derhal ayrılır, birlikte olunmadı ise sonuç doğurmaz. Birliktelik olmuş ise kadın iddet bekler ve mehrini alır, sıhri hısımlık oluşur, çocuk olmuş ise nesebi sabit olur. Bunların dışındaki sonuçlar gerçekleşmez.⁶⁰ Malikî, Şâfiî ve Hanbelî mezhebine göre bu şartlardan birisindeki eksiklik akdi batıl (geçersiz) hale getirir ve hiçbir hukukî sonuç doğmaz.

Sihhat şartlarından ilan nikâhın ispatının yanı sıra toplumsal meşruiyetini yani nikâh olarak benimsenmesini sağlamaktadır. Aleniyet diğer insanlara açık olan kapıları kapatmakta, teklifleri durdurmakta, aile mahremiyetine saygı talep etmekte, muharremât hukukunun işlevine katkı sağlamaktadır. Nikâhta şahitlerin bulunmasına ilave olarak hadislerde⁶¹ def ile şenlik, eğlence ve velime denilen düğün yemeği de

Hidâye, 2/224, vd.; Bilmen, *İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, 2/15, vd.; Karaman, *İslam Hukuku*, 1/324; Abdullah Çolak, *İslam Aile Hukuku* (Çorum: Öncü, 2017), 62, vd.

⁵⁸ Şâfiî, *el-Ûm*, 7/156; Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, 4/196, vd.; Ebü'l-Kâsım Ömer b. Hüseyin b. Abdillâh el-Hırakî el-Bağdâdî, *Muhtasari'l-Hırakî*. thk. Zahir Şâviş (Beirut: Mektebü'l-İslâmî, 1403/1983), 93; Hamdi Döndüren, *Delilleriyle İslam Hukuku* (Konya: Mistaş, 1977), 164-166.

⁵⁹ Şâfiî, *el-Ûm*, 5/22; Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, 4/155; Mergînânî, *el-Hidâye*, 2/225; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 2/17; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 7/5; Nevevî, *el-Minhâc*, 79; Bilmen, *İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, 2/23, vd.; Karaman, *İslam Hukuku*, 1/324, vd.; Çolak, *İslam Aile Hukuku*, 118, vd.

⁶⁰ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 2/232, vd.; Bilmen, *İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, 2/27, vd.; Döndüren, *İslam Hukuku*, 163; Karaman, *İslam Hukuku*, 1/334.

⁶¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned* (Kahire: Müessesetü'l-Kurtuba, ts.), 3/418, 4/258; Ebü Abdillâh

geçer⁶² ve nikâhta helal ile haramın (zinanın) arasını def ve ilan olduğu bildirilmiştir.⁶³ Hz Peygamber (s.a.v.) evlenen kişilere: “şahidiniz nerede?” diye sorunca sahabeden birisinin bundan neyi kastettiğini sorması üzerine “def” yani eğlence cevabını vermiştir.⁶⁴ Bütün bu durumlar Hz. Peygamber’in şahitlik dışında evlenmenin daha kuvvetli delillerle güçlendirilmesini istediği anlaşılmaktadır.⁶⁵ Genellikle herkesin birbirini tanıdığı, kimin kiminle evli olup olmadığı bilindiği ve insanların bu çağdaki kadar hareketli olmadıkları dönemlerde bile nikâhın aleniyetinin mümkün olan bütün araçlarla (şahitler, düğün, eğlence, yemek) sağlanması yönünde çaba sarfedilmesi çok dikkat çekmektedir.⁶⁶

Fakihler şahitliğin iki amaca yönelik olduğu üzerinde durmaktadırlar. Birincisi; şahitliğin şart koşulması, taraflar arasında çıkacak anlaşmazlık durumunda evlenme akdinin varlığını ispat kolaylığı sağlama amacına yöneliktir. Çünkü anlaşmazlık durumunda, nafaka, mehir, nesep, miras, vb. hükümlerin sübutu evlilik akdinin ispatına bağlı olacaktır. İkincisi; şahitliğin şart koşulması, evlenme akdinin önemli bir iş olduğunun vurgulanması, ilan etme ve açıklama yoluyla toplum nazarında bu ilişkinin meşruluğunun gösterilmesi, yani bu birlikte olmanın sifah (zina) değil nikâh olduğunun duyurulması amacına yöneliktir. Böylece evlilik güvence ve denetim altına alınmış olmaktadır. İlan ve şahitlik şartıyla nikâhla istenen amaç gerçekleşmediğinde, iki şahit huzurunda kıyılan nikâhın her durumda, geçerli bir akit olduğunu söylemek fıkıh mantığı açısından mümkün değildir.⁶⁷

Nikâh akdini resmi yapmayı gizleme ihtiyacı bir olumsuzluktan kaçma anlamı taşıdığından şu hadisin de muhatabıdır:⁶⁸ “İyilik, ahlâk güzelliğidir; günah ise vicdanında sana sıkıntı veren/gönül huzuruyla kabullenmediğin ve insanların bilmesinden hoşlanmadığın şeydir.”⁶⁹

Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî, *es-Sünen* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), “Nikâh”, 20; Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre, *Sünenü't-Tirmizî* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), “Nikâh”, 6; Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî, *Sünenü Nesâî* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), “Nikâh”, 86.

⁶² İbn Mâce, “Nikâh”, 20; Tirmizî, “Nikâh”, 6.

⁶³ İbn Mâce, “Nikâh”, 20; Tirmizî, “Nikâh”, 6; Nesâî, “Nikâh”, 86.

⁶⁴ Serahsî, *el-Mebsût* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.), 5/31; Ebû Hafs Siracüddin Ömer b. Ali b. Ahmed İbnü'l-Mülakkîn, *el-Bedru'l-münîr* (Riyad: Dâru'l-Hicret, 1425/2004), 8/34.

⁶⁵ Köse, “Toplumsal Meşrûiyet Açısından Nikâhta Aleniyet”, 478.

⁶⁶ Köse, “Toplumsal Meşrûiyet Açısından Nikâhta Aleniyet”, 482.

⁶⁷ Apaydın, “Nikâh Akdinin Mahiyeti”, 374.

⁶⁸ Köse, “Toplumsal Meşrûiyet Açısından Nikâhta Aleniyet”, 483.

⁶⁹ Ebû'l-Hüseyn Müslîm b. Haccâc el-Kuşeyrî, *el-Câmiu's-saîhî* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), “Birr”, 14-15; Tirmizî, “Zühd”, 52.

Günümüzde bu şartlara ilave olarak nikâh akdinin geçerli olması ve sonuç doğurabilmesi için tescili de katmak gerekmektedir. Çünkü sadece şahitlerin varlığı hukuki açıdan akdin tespitini sağlamada ve tarafların haklarını korumada yeterli değildir. Çünkü iki kişinin şahitliğinin kamuoyu ve kamu otoritesi nezdinde hiçbir hukukî değeri ve itibarı bulunmamaktadır. Dolayısıyla şahitlik yoluyla korunmak istenen maslahat gerçekleşmemektedir. Yaşanan mağduriyetler ve zararlar nikâh akdinin tescilinin bu şartlar arasına dâhil edilmesini zorunlu hale getirmektedir. “Ezmânın tağayyürü ile ahkâmın tağayyürü inkâr olunamaz”⁷⁰ ilkesi gereği de nasıl alışveriş, borçlanma ve diğer akitlerde zamanın değişmesiyle tescil yoluna gidildiği gibi nikâh akdinde de böyle yapmak gerekli hale gelmiştir. Çünkü bir dönemde şahitliğin yerine getirdiği fonksiyonu günümüz şartlarında tescil yerine getirmektedir. Tescil, tarafların nikâh akdinin yüklediği sorumluluklardan kaçma ve inkâra giden yolun kapısını kapatmaktadır.

İlk dönemden mezhep imamları dönemine kadar devam edegelen nikâh uygulamalarında nikâh akdinin tescil ettirilmesi şeklinde bir şartın olmadığını delil getirilerek, nikâhın tescil ettirilmemesinin şer’an bir sorun olmayacağı savunulmaktadır. Bunun sebebini tescille ilgili bir nassın mevcut bulunmadığına bağlamaktadırlar. Şer’an konulmamış bir şart koymak hem nassa muhalefet etmek hem de akitleri zorlaştırmak olacaktır ki, bu da caiz değildir şeklinde görüşlerinin gerekçesini açıklamaktadırlar. Hâlbuki İslâm hukukuna göre yetkili merci, hakkında nas bulunmayan konularda; kıyas, istihsan, mürsel maslahat ve sedd-i zeraî gibi yöntemleri kullanarak nikâhla ilgili hususlarda da yeni düzenlemeler yapma hakkına sahiptir. Bu bağlamda yasama organı, insanların kötülüğe vasıta kıldığı mübah fiillerini yasaklayabilir, onlara bu kapıyı kapatabilir.⁷¹ Ayrıca doğrudan bir nass olmasa bile dolaylı nasslar ve İslâm hukukunun genel ilkeleri ve amaçlarından hareket edilerek de hüküm verilebilir.

Nefaz (yürürlük) şartı;⁷² mümeyyiz küçük ve matuhun akdinde velinin icazeti, fuzulinin akdinde, dul bayanı veya tam ehliyetli birisini evlendirmede, asabeden yakın veli varken uzak velinin nikâh akdini yapması halinde evlenecek olanların icazetidir. Hanefilere göre bu şartlardan birisi

⁷⁰ Mecelle, madde 39.

⁷¹ Mustafa Şelebi, *Ta’lîlül-ahkâm* (Mısır: Matbaatü’l-Ezher, 1947), 44-48; Nihat Dalgın, “Aile Kurumunun Nikâh Aşamalarıyla İlgili Fıkhi Sorunları”, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi* 13 (2009), 44.

⁷² Ebû Bekr Şemsü’l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî, *el-Mebsût*, 4/212, vd.; Kâsânî, *Bedâiu’s-sanâi’*, 2/233, vd.; İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-müctehid*, 2/14; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 7/38; Nevevî, *el-Minhâc*, 80; Döndüren, *İslâm Hukuku*, 167; Çolak, *İslam Aile Hukuku*, 125.

eksik olduğunda yani icazet (onay) verilmezse akit mevkuf (askıda) kalır, yürürlüğe girmez ve hukuki sonuç doğurmaz. Nikâh akdi izin alınarak geçerli hale getirilir veya sona erdirilir.

Lüzum (bağlayıcılık) şartı,⁷³ yani evliliğin tarafları bağlaması, fesih imkânının olmaması ve evliliğe devam edilmesi için; kızın kendisine denk olmayan birisiyle evlenmemesi ve mehr-i misilden az mehir almaması, denklik konusunda erkekte aranan özelliklerde hile ve yalanın bulunmaması, evlenme ehliyeti olmayan birisini velisinin denk olmayan birisiyle veya mehr-i misilden az mehirle evlendirmemesi, evliliğe engel bir kusurun bulunmaması, evlenme ehliyeti olmayan birisini baba ve dedesi dışında birisinin evlendirmemesi gerekir. Bu şartlardan birisi eksik olduğunda nikâh akdini feshetme hakkı doğar. Yani bu akit gayri lazımdır, bağlayıcı değildir.

Mevcut ve muteber fıkıh kaynaklarında nikâh akdine dair unsur ve şartlara bakıldığında, din adamlarının/imamların nikâhı kıymalarına dair bir gerekliliğin yer almadığı görülmektedir.

Rükün, sıhhat, nefaz ve lüzum şartlarına riâyet edilerek yapılan nikâh akdinin her türlü dinî/hukukî sonucu oluşmaktadır. Ancak bu şekilde nikâh akdi meşru olmakta ve fonksiyonunu yerine getirebilmektedir. Böyle bir nikâh akdi kadının mehir ve nafakayı hak etmesi, sıhri hısımlığın oluşması, çocuğun nesebinin sabit olması, boşanma sırasında kadının iddet beklemesi ve eşler arasında miras cereyan etmesi, eşlerin birbirine helal olması ve aynı evde yaşamaları gibi hukuki sonuçları doğurmaktadır.

Görüldüğü üzere nikâh akdinde önemli olan akdin unsur ve şartları taşıyıp taşımadığıdır. Bu rükün ve şartların varlığı ve yokluğu yapılan nikâhın hükmünü belirlemekte ve ona göre sonuçlar meydana getirmektedir. Bunun dışında nikâhın resmî, dinî veya imam nikâhı şeklinde ayrımının yapılması doğru değildir ve bir önemi de yoktur.

3. Klasik Fıkıh Doktrinde Nişan

Nişan bir nikâh akdi değil, nikâh akdi öncesi ön hazırlıktır ve sadece tarafların evlenme niyet ve arzularını ortaya koyan bir evlenme vaa-dinden ibarettir.

Nişanlanmada sadece tarafların aralarında evlenme engelinin bulun-

⁷³ Serahsî, *el-Mebsût*, 5/12, vd.; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 2/50; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 7/26; Nevevî, *el-Minhâc*, 80, vd.; Bilmen, *Istilahatı Fıkhiyye Kamusu*, 2/50, vd.; Döndüren, *İslâm Hukuku*, 168; Çolak, *İslam Aile Hukuku*, 125, vd.

maması şartı aranmaktadır. İslâm hukuku klasik kaynaklarında ve ahvalü's-şahsiyye kitaplarında nişanlılık "hıtbe" başlığı ile yer almaktadır.⁷⁴

Nişan, evlenme niyetinin ortaya konulduğu, evlenmeye hazırlık, evliliğe yönelik tedbir alma, tanışma, alışma, uyum, güven, sevgi ve saygının oluşup oluşmayacağına denendiği bir süreçtir. Nişan bağlayıcı değildir. Dolayısıyla akit olarak hukukî (kazaen) bir sonuç doğurmaz ama ahlakî, dinî (uhrevî) ve örfî sonuçları bulunmaktadır. Çünkü sözün, vaa-din sorumluluğu vardır. Zira Allah Teâlâ "... ahdi yerine getirin, doğrusu verilen ahidde sorumluluk vardır"⁷⁵ "O mü'minler üzerindeki emanetleri gözetirler, verdikleri sözleri tamı tamına tutarlar"⁷⁶ buyurmaktadır. Hz. Peygamber'in (s.a.v.): "Bana kendinizle ilgili altı şey konusunda güvence verin, ben de size cennet için güvence vereyim. Söz verdiğiniz zaman yerine getirin, ..." ⁷⁷ buyurması ve başka rivâyette verilen sözden dönmeyi münafıklık alameti sayması⁷⁸ sözde durmanın önemine ve gerekliliğine dikkat çekmektedir.

Bununla birlikte İslâm hukukuna göre nişan bağlayıcı değil ve taraflara evlenme mecburiyeti yüklemeyiz, her an bozulma ihtimali vardır. Evlilikte anlaşamayacaklarını düşünen nişanlıların bir sebebe dayalı veya sebepsiz olarak nişanı sona erdirmeye hakları vardır. Bunun için karşılıklı rıza ve anlaşma dahi gerekmez. Çünkü taraflar için hukuki bir sorumluluk yoktur. Fakat nişanın sona erdirilmesi karşı tarafı mağdur etme düşüncesi ile yapılırsa günah işlenmiş olur. Haksızlık yapılırsa dahi arzusu hilafına nişanı bozulan kimse, mahkemeye müracaat ederek karşı tarafı evlenmeye zorlayamaz. Sadece nişan sona erdiğinde taraflar arasında mehir verilmişse onun iadesi, verilen hediyelerin geri alınıp alınmayacağı ve maddi-manevi tazminat istenip istenmeyeceği meseleleri gündeme gelir.⁷⁹

Nişanlılıkta tarafların birbirine mahremiyeti devam etmektedir. Nişanlılar birbirine helal değildir ve kimsenin bulunmadığı ve izin vermedikleri sürece kimsenin giremeyeceği kapalı mekânlarda baş başa kalmazlar. Nikâh akdinin sonuçlarından nafaka, mehir, nesep, iddet, miras,

⁷⁴ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, 4/179; Döndüren, *Delilleriyle İslam Hukuku*, 93.

⁷⁵ İsrâ 17/34.

⁷⁶ Mü'minun 23/8.

⁷⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 5/323.

⁷⁸ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail b. İbrahim el-Cu'fi el-Buhârî, *el-Câmiu's-sahîh* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), "İman", 24.

⁷⁹ Hamza Aktan, "Nişanlanma", *İslam'da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2006), 3/1576.

sihri hısımlık, birbirine helal olma ve aynı evi paylaşma gibi sonuçlar nişanlılıkta oluşmaz. Yani nişanlılıkta, nikâhtan farklı hükümler geçerli olur.

Nişanlılar ancak üçüncü kişilerin yanında, meşru sınırlar dâhilinde görüşebilir. Kur'an-ı Kerim'de de: “(Vefat iddeti beklemekte olan) kadınlara kendileri ile evlenmek istediğinizi üstü kapalı olarak anlatmanızda veya bu isteğinizi içinizde saklamanızda sizin için bir günah yoktur. Allah biliyor ki, siz onlara (bunu er geç mutlaka) söyleyeceksiniz. Meşru sözler söylemeniz dışında sakın onlarla gizliden gizliye buluşma yönünde sözleşmeyin”⁸⁰ âyeti ile belirli kurallar çerçevesinde hem erkeklerin hem de kadınların evleneceği kişiyi görüp tanıma hakkına sahip olduğu bildirilmiştir. Bu konuda Peygamber de (s.a.v.): “İçinizden kim Allah’a ve âhiret gününe inanıyorsa, yanında mahremi olmayan bir kadınla baş başa kalmamasın. Çünkü böyle yaparsa üçüncü kişi şeytan olur”⁸¹ buyurmuştur. Şeytan ise insanlara önlerinden, arkalarından, sağlarından ve sollarından yaklaşır,⁸² kötülükleri teşvik eder,⁸³ kötü düşünceler telkin eder⁸⁴ ve onları azdırır.⁸⁵

Sahabeden Muğîre b. Şu'be Hz. Peygamber'e bir kadınla evlenmek isteğini iletince “Git o kadına bak. Çünkü bakman evlendiğinizde aranızda ülfet ve sevginin devam etmesi için daha uygundur”⁸⁶ buyurmuştur. Bu tavsiye evlenecek erkek ve kadının birbirlerini görmeleri ve tanımaları konusunda sünnette teşvikin yer aldığını göstermektedir.⁸⁷ Evlenilecek kişiyle yalnız kalmadan sadece bakmaya izin verilmektedir.⁸⁸ Bundan ileri nikâhsız bir kız ve erkeğin yalnız kalıp görüşmelerine ve bir müddet beraber yaşamalarına (flörte) cevaz verilmemektedir.⁸⁹ Şer'i ölçüler içerisinde gerçekleşecek görme ve tanıma sürecinin dini açıdan bir sakıncası bulunmamaktadır.⁹⁰

⁸⁰ Bakara 2/235.

⁸¹ Buhârî, “Nikâh”, 111; Müslim, “Hac”, 424.

⁸² Araf 7/17.

⁸³ Bakara 2/268.

⁸⁴ Enfal 8/11.

⁸⁵ Sâd 38/82.

⁸⁶ Süleyman b. el-Eş'as b. İshak el-Ezdî es-Sicistânî, *Sünenü Ebî Dâvûd* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), “Nikâh”, 19; İbn Mâce, “Nikâh”, 9; Tirmîzî, “Nikâh”, 5.

⁸⁷ Liv, “Günümüze İmam Nikâhına Yönelişlerin Gerekçeleri”, 167.

⁸⁸ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 7/74.

⁸⁹ Karaman, *İslam Hukuku*, 1/295.

⁹⁰ Ekrem Keleş, “Dini Nikâh Adı Altında Yapılan Gayr-ı Resmi Nikâh Aktinin Tahkim Yoluya Sona Erdirilmesi”, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi* 3 (2004), 196; Liv, “Günümüze İmam Nikâhına Yönelişlerin Gerekçeleri”, 167.

4. Nişanlılıkta Yapıtılan İmam Nikâhının İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi

Birbirine yabancı ve haram olan erkek ve kadın evlenme niyetiyle nişanlandıklarında görüşmek ve bir araya geldiklerinde günaha girmemek ve zina durumuna düşmemek için imam nikâhı yapma yoluna gitmektedirler. Günümüzde de hayli yaygın olan bu uygulama genellikle anne ve babanın bilgisi dâhilinde ve tarafların da rızasıyla nişanın hemen akabinde yapılmaktadır. Böylece nişanlılar birbirlerine helal oldukları düşüncesiyle daha rahat görüşmekte ve birlikte vakit geçirebilmektedirler.

Oysa dini kaygılar sebebiyle nişanlılık döneminde yapılan bu nikâh akdi birçok probleme sebep olmaktadır. Bu, dinin müsaade ettiği ile yetinmek yerine, haram mantığıyla yaklaşarak nikâh akdi gibi önemli bir hukukî işlemi keyfi uygulamalarla basite indirgemek anlamına gelmektedir.⁹¹

Ayrıca nişanlılar kendi fiillerini meşrulaştırmayı planladıkları bu uygulama ile hukuka aykırı davrandıkları ve dini istismar ettikleri gibi, toplumun ahlaki duygularını rencide etmekte ve kimi çevreleri de aldatmış olmaktadır.⁹² Bağlayıcı ve yaptırımı olan resmi nikâhın değil de hukukî açıdan bağlayıcı ve yaptırımı olmayan imam nikâhı ile evlilik sorumluluğunun yüklenilmesi ve hükümlerinin yerine getirilmesi düşünülmemekte daha çok, hazza dayalı bir birlikteliği sağlama amacı güdülmektedir.⁹³ Zira taraflar evlilik beyanlarının samimi olarak bireysel ve toplumsal hayatta doğuracağı hak ve sorumlulukları yerine getirme düşüncesinde olsalardı, irade beyanlarını günün şartlarına göre sağlama alırlardı.

Dini birtakım gerekçeler ve kaygılar öne sürülerek nişanlılıkta imam nikâhı yaptırmak taraflara, ailelerine ve topluma dini, ahlaki ve hukukî pek çok açıdan sıkıntılar doğurmaktadır. Özellikle de nişan bozulma aşamasına gelindiğinde çok büyük mağduriyetler ve hukuk ikiliği kargaşası meydana gelmektedir.

Bu bağlamda nişanlılıkta yapılan dini nikâhı iki açıdan değerlendirmek gerekmektedir. Birincisi bu nikâhın hukukî güvencesi olmamasına rağmen geçerli olduğu düşüncesidir. Böyle bir nikâh aşağıda sayılan şu problemler ve mağduriyetler doğurmaya müsait olması sebebiyle uygun değildir.

Nişanlıyken imam nikâhı yaptıran bir kadın nişanı bozup ayrılmak is-

⁹¹ Dalgın, "Aile Kurumunun Nikâh Aşamasıyla İlgili Fıkhi Sorunları", 49-50.

⁹² Apaydın, "Nikâh Akdinin Mahiyeti", 378.

⁹³ Köse, "Toplumsal Meşruiyet Açısından Nikâhta Aleniyet", 493.

tediğinde erkek istemediğinde, kadın herhangi bir resmî kuruma müracaat edememektedir. Böylece erkek, kadını boşamayı onu cezalandırma yoluna gidebilmekte ve kadın dinen evli olduğu için de başkasıyla evlenememekte, evlendiğinde ise şer‘an ömür boyu zina hayatı yaşamaktadır.⁹⁴ Erkeğin, zarar vermek düşüncesiyle kadını boşamamakta ısrar etmesi âyet-i kerimeyle yasaklanmıştır.⁹⁵ Ama sıkıntılı bir süreçten sonra böyle bir yola başvurulabilmektedir.

Resmi kayıt altına alınmadan yapılan nikâh akitlerinde karı kocanın birbirine karşı yerine getirmeleri gereken sorumluluklarında da pek çok sıkıntı yaşanmaktadır. Mesela böyle bir nikâhta koca, hanımını boşadığında, hanım günümüz hukukuna göre hiçbir hak iddia edememekte ve bu durum da kadının, hayat boyu mağdur olmasına neden olmaktadır.⁹⁶ Nişanlılıkta bile olsa yapılan nikâh ile kocanın hanımının nafakasını sağlama, hanımında kocasıyla birlikte yaşama ve beraber olma vazifesi doğmaktadır. Fakat nafaka görevi nişanlılıkta erkek tarafından karşılanmadığı gibi taraflar evlilik öncesinde olduğu gibi ayrı evlerde yaşamaya devam etmektedirler.⁹⁷ Nafaka talebi için hukuki bir yaptırım söz konusu olamamaktadır. Yine taraflardan birisi öldüğünde diğeri ona mirasçı olarak mal talep edememektedir. Erkek nikâha binaen kadınla birlikte olmak ve aynı evi paylaşmak istediğinde kadın veya ailesi karşı gelebilmekte, toplumun tepkisini alabilmektedir. Çocuk olduğunda nesebi resmi kayıtlara geçmemekte, erkek kadının mehrini vermek istemediğinde kadının hukuken hakkını arama durumu bulunmamaktadır. Böyle bir nikâh geçerli sayılsa bile görüldüğü üzere tarafların boşanmaları veya aralarında herhangi bir ihtilafın çıkması durumunda sadece şahitlerin varlığı akdin tespiti ve tarafların haklarını korumada yeterli değildir. Günümüzdeki şartlar göz önünde bulundurularak mağduriyetlerin ve zararların giderilebilmesi için geçmişte (klasik kaynaklarda) yer alan nikâh akdi için sayılan şartlara ek şart koyarak tedbir almak gerekmektedir.

Görüldüğü üzere nişanlanan çiftlerin harama düşmeden daha rahat ve kolay görüşmek niyetiyle yaptıkları “naylon nikâh” sorun çözmemekte, aksine pek çok sorunun çıkmasına sebep olmaktadır.⁹⁸ Yaşanmış pek çok

⁹⁴ Köse, *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar*, 97-101; Faruk Beşer, *Hanımlara Özel Fetvalar* (İstanbul: Nûn Yayıncılık, 2007), 209-210.

⁹⁵ Bakara, 2/231.

⁹⁶ Köse, *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar*, 97-101; Beşer, *Hanımlara Özel Fetvalar*, 209-210.

⁹⁷ Nuri Kahveci, *İslâm Hukuku Açısından Nişanlılık* (İstanbul: Rağbet, 2007), 46-51.

⁹⁸ Köse, *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar*, 99-101.

vakıa da bunu teyit etmektedir. Böyle bir nikâh, Allah Resûlü tarafından evliliğin gaye ve ilkelerinden uzak sadece birtakım çıkarlar amacıyla yapılan hülle ve mut'a nikâhının yasaklanmasına⁹⁹ benzetilebilir. Dolayısıyla bireylere ve topluma pek çok zarar ve mağduriyetlere sebep olan, evliliğin maksat ve hedeflerine uygun olmayan bu uygulamanın devlet otoritesince yasaklanması İslâm hukuku açısından da uygun olan ve olması gereken bir durumdur. Ayrıca resmi nikâhın dini açıdan nikâh aleyhine hiçbir zararı da yoktur.

İkincisi nişanlılıktaki imam nikâhının şartlarında eksiklik olduğu için hukuken geçerli olmadığı veya fasit¹⁰⁰ ve batıl olduğu düşüncesidir. Böyle bir nikâhta doğrudan söylenmese de uygulama olarak fiilen yapılan "ta-rafların birlikte olmama, çocuk yapmama, aynı evi paylaşmama ve nafa-ka, miras gibi sonuçları yerine getirmeme şartıyla bir akit yapılmaktadır ki bu şartlar nikâh akdinin gayesine aykırı şartlardır. Bu şartlar dört mezhebe göre de akdi batıl kılar. Yine nikâhın ilanında sıkıntı vardır. Zira insanlar, resmi kurumlar bu kişileri evli değil nişanlı olarak bilmektedir.

Nikâh akdinin bilinmemesi, gizlenmesi, nikâhın amacıyla bağdaşmaktadır. "Nikâhu's-sırr" denilen gizli nikâhın yasak olduğunda fakihlerin görüş birliği bulunmaktadır.¹⁰¹ Kapalılığı gidermesi, karmaşık olanı çözümlenmesi, ihtilaflı durumlarda hakkı açığa çıkarması sebebiyle şehadet kelimesi beyyine olarak isimlendirilmektedir.¹⁰²

Nişanlılıktaki imam nikâhı, nikâh akdinin in'ikad şartları arasında olan "icap ve kabulün evliliği geciktirici bir şart taşımaması gerekir" şartına da aykırıdır. Zira evlilik hükümleri ileride düğün veya resmi nikâhtan sonra yerine getirilir. Yine belli bir süreliğine yani sadece nişanlılık süresi için nikâh akdi yaptırmak da akdi batıl hale getirir. Çünkü evlilik süreklilik ifade eder. Bir takım şartlara veya menfaatlara bağlı olarak sınırlı bir süre için evlilik oluşturulamaz.

⁹⁹ Liv, "Günümüze İmam Nikâhına Yönelişlerin Gerekçeleri", 147.

¹⁰⁰ Hanefî mezhebinde akitler bâtil ve fâsîd şeklinde ayırımı tabi tutulur. Akitteki eksiklik onun rükünlerinde ise o akit bâtil, aktin rükünlerinde bir eksiklik yok, fakat söz konusu hükmü tamamlayan veya hükümle ilgili olan bir şartta eksiklik varsa akit fâsîd sayılmaktadır. Bk. Köksal, "Uygulamadaki Resmi ve Dini Nikâhların Fikhi Yönü", 36.

¹⁰¹ Şâfiî, *el-Üm*, 5/22; Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, 4/194; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 2/252; Ebû İshâk Burhânüddîn İbrâhîm b. Muhammed b. Abdillâh er-Râmîni ed-Dımaşki, *el-Mübdî' fi şerhi'l-Muknî'* (Beyrut: Mektebetü'l-İslâmî, 1400), 7/165; Ebû Muhammed Fahrüddîn Osmân b. Alî b. Mihcen b. Yûnus es-Sûfi el-Bârî ez-Zeylâi, *Tebyînü'l-hakâ'ik* (Kahire: Dâru'l-Kütübü'l-İslâmî, 1313), 2/98; Apaydın, "Nikâh Akdinin Mahiyeti", 374; Köse, "Toplumsal Meşrûiyet Açısından Nikâhta Aleniyet", 472.

¹⁰² İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 10/155.

Dolayısıyla nişanlılıktaki imam nikâhı evliliğin temel ilkeleri, gayesi ve hükümleri ile bağdaşmamaktadır. Bu nikâhın tescili olmadığı için ispatı mümkün değildir. Akdin gereklerini, sonuçlarını elde etmeyi sağlayacak yaptırım ve güvencesi bulunmamaktadır. Hukukî yollara başvurulamamaktadır. Oysa akitler insanlar arasındaki hukuku güvence altına alınması için yapılmaktadır. Ama böyle bir akit sadece tarafların vicdanına ve insafına bırakılmakta ki bu da suiistimallerin oluşmasına sebep olmaktadır.

Böyle bir durumda ya akdi feshetmeli veya eksik kısmı yani tescil, ilan tamamlanmalıdır. Hz. Peygamber ve sonraki dönemlerdeki nikâh akdinin şekli değil fonksiyonu ve kanun önündeki konumu yerine getirilmelidir. Söz konusu eksikliğin resmi nikâhla giderilebilme imkânı olduğu için zarurete mebni hüküm verme ihtimali de bulunmamaktadır.¹⁰³

Müdâyene âyeti olarak bilinen Ku'an-ı Kerim'in en uzun âyetinde borçlanıldığı zaman şahit tutmanın yanında borcun yazılmasının şüpheleri izale edeceği, oluşabilecek zararları gidereceği ve adaleti temin edeceği belirtilmektedir. Ayrıca borcun yazılmasının aynı zamanda şهادeti daha da güçlendiren, tanık olunan konuyu sağlama bağlayan bir yapısının bulunduğu da vurgu yapılmaktadır.¹⁰⁴ Nikâh için şahitlik ve onun yazıya geçirilmesi ya da bugünkü anlamıyla resmi kayıt altına alınması borcun yazılmasına göre daha da büyük önem taşımaktadır. Çünkü nikâhın bir akit olarak karşılıklı hak ve yükümlülüklerden başka ırz ve namusu konu alan bir tarafı vardır. Bundan doğan çok önemli bir hukuk mevcuttur. Haram ve helâli konu alan boyutları, neseple alakalı yönü bulunmaktadır. Buna göre nikâh akdinin ticarî bir sözleşmeden ya da para borcundan çok daha önemli olduğunu izaha gerek yoktur.¹⁰⁵

Borçlanma ile nikâh karşılaştırıldığında nikâhtaki hak ve yükümlülüklerin borçlanmaya göre daha ağır ve kapsamlı olması sebebiyle "evlâ kıyas" gereğince alt düzeydeki bu hak ve yükümlülüklerin şahitliğin yanında yazıyla güvenceye alınması istendiğine göre bu tedbirin nikâh için evleviyetle geçerli olduğunu kabul etmek gerekir. Çünkü mal veya parayı ilgilendiren alacaklar sadece sahibini ilgilendirir. Bu doğrudan kul hakkıdır. Mal ve para kaybı her zaman telafi edilebilecek bir özelliğe de sahiptir. Fakat nikâh akdinin sonucunda birtakım hükümler ortaya çıkar ki bunlar Allah hakkıdır ve kul istese de bunlardan vazgeçemez ve be-

¹⁰³ Köksal, "Uygulamadaki Resmi ve Dini Nikâhların Fıkhi Yönü", 37.

¹⁰⁴ Bakara 2/282.

¹⁰⁵ Köse, "Toplumsal Meşrûiyet Açısından Nikâhta Aleniyet", 490.

lirlenen sınırın dışına çıkamaz. Nikâh sona erdirilse bile etkileri sonsuza kadar devam eder. Bu kadar güçlü ve etkili sonuçları olan akdin elbette borç akdine göre daha güçlü ve daha sıkı takip edilen bir ispat vasıtasına ihtiyacı vardır.¹⁰⁶

Diğer taraftan günümüzde sözlü ispat vasıtası olan şahitliğin gücünün zayıfladığı, inkâr ya da diğer sebeplerle yetersiz kaldığı da aşikârdır. Problemlerin çeşitlilik arz etmesi, ilişkilerin daha komplike hale gelmesi, insanların hareketliliğinin artması gibi sebepler dikkate alındığında resmî belgeye dayalı ispat vasıtalarının sağladığı güvence daha güçlüdür ve vazifelerin ihmali, inkârı ya da hak talebinin reddi gibi olumsuz durumlarda daha sağlam bir teminat özelliği taşımaktadır.¹⁰⁷

Veliyyü'l-emrin en temel görevlerinden birisi hakları korumak, vazifelerin ihmali önlemektir. Münker ve ma'siyeti emretmedikçe buyruk sahiplerine itaati emreden âyet¹⁰⁸ ve hadislerden¹⁰⁹ hareketle dine aykırı olmaması şartıyla kendisine bırakılmış alanlarda toplum yararını gerçekleştirmek amacıyla veliyyü'l emrin kararları herkes için bağlayıcıdır ve uyulması zorunludur. Nikâhın kayıt altına alınması da buna dâhildir. Siyaset-i şer'iyye gereği bu yönde çıkarılacak yasa maslahatı gerçekleştirmek amacıyla taşır. Buna uymayanlara ta'zîr kabilinden bir ceza da öngörülebilir.¹¹⁰

Mevcut hukuk sistemi tarafından güvence altına alınamayan bir durumda dini açıdan böyle bir nikâh geçerlidir demek pek çok suiistimale ve telafisi mümkün olmayan mağduriyetlere kapı aralamaktadır. Bu kapıyı kapatmanın yolu ortak bir karar ve ortak bir tavır alınmasıdır. Bu nikâhı meşru sayarak mağduriyetleri görmezden gelmek ise büyük vebal altına sokar.

Sonuç

Nişan tarafların birbirine evlenme niyetlerini açıklamaları ve nikâh akdi öncesi hazırlık aşamasıdır. Bu aşama gelecekte oluşabilecek muhtemel sorunları en aza indirerek evliliğin daha sağlam temeller üzerine kurulmasına yardımcı olmakta, onun daha uzun süre devam etmesini ve daha huzurlu, uyumlu ve güvenli olmasını sağlamaktadır. Hiçbir akitte

¹⁰⁶ Köse, "Toplumsal Meşrûiyet Açısından Nikâhta Aleniyet", 490.

¹⁰⁷ Köse, "Toplumsal Meşrûiyet Açısından Nikâhta Aleniyet", 497.

¹⁰⁸ Nisâ 4/59.

¹⁰⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 2/92, 142; Buhârî, "Ahkâm", 4; Müslim, "İmâret", 39, 46; İbn Mâce, "Mukaddime", 6, "Cihâd", 40; Ebû Dâvûd, "Cihâd", 87.

¹¹⁰ Köse, "Toplumsal Meşrûiyet Açısından Nikâhta Aleniyet", 497.

böyle ön hazırlık aşaması yoktur. Bunun nedeni nikâh akdinin toplum ve birey açısından pek çok fonksiyona sahip olmasıdır.

İslâm hukukunda nikâh ve nişan ayrı durumlardır ve kurulmasında da sona ermesinde de ayrı hükümlere tabidir. Nikâh akittir, nişan ise nikâhtan önceki süreç, vaadleşme, nikâha hazırlık aşamasıdır. Nişanlılar bu aşamada birbirleriyle üçüncü kişilerin olduğu ortamlarda görüşebilirler, konuşabilirler, evlilik hazırlıkları yapabilirler. Fakat bunun için nikâha gerek olmamasına rağmen nişanlılıkta imam nikâhı yapılmakta, bu da nikâh ve nişan hükümlerinin birbirine karıştırılmasına ve mağduriyetlerin oluşturulmasına sebep olmaktadır. Çünkü bu süreçteki nikâh akdi tarafların hak ve sorumluluklarını koruyamamakta, gözetim ve denetim sağlayamamaktadır. Buna rağmen imam nikâhı geçmişteki geleneğin devamı olarak halen uygulanmaktadır. Fakat geçmişte imamın kısıdığı nikâh ile günümüzde imamın kısıdığı nikâh arasında çok ciddi farklar vardır. Çünkü her iki dönemin şartları birbirinden çok farklıdır. Geçmişteki imam nikâhı devletin ve toplumun kabul ettiği ve güvencesine aldığı bir nikâh iken bugünkü hem güvenceden yoksun ve pek çok mağduriyete sebep olmakta hem de hukuken geçerli olmama ile karşı karşıya gelmektedir. Dolayısıyla geçmişteki imam nikâhını fonksiyonu olmadan sadece şeklen devam ettirme söz konusudur.

Günümüzde nikâh dışındaki akitler, şahitlik gibi bazı uygulamalar toplumsal değişim doğrultusunda ortaya çıkan farklı durumlara uyumlu hale geldiği halde nikâh için aynı şeyi söylemek pek de mümkün görünmemektedir. Fıkıh kaynaklarında akitlerin geçerlilik şartları arasında “tescil şartı” bulunmamakla birlikte, insanlar bugün bir araba veya ev almak istediklerinde irade beyanlarını günün şartlarına uygun sağlama almak için notere gitmekte ve tescilini yaptırmaktadır ve bunun böyle yapılması gerektiğine dair de dini açıdan bir tereddüt duyulmamaktadır. Çünkü tescili yapılmayan o şey üzerinde bir hak iddia edilememektedir. Uluslararası geçerlilik ve meşruiyet belgesi sayılan bu tür resmi kayıtlar büyük kargaşalara ve hak kayıplarına engel olmaktadır.¹¹¹ İslâm hukukunun statik değil dinamik, güncel, her dönemde yaşanabilen bir yapıya sahip olması ve hem bireysel ve toplumsal hayatta hem de kurumsal yapı ve anlayışlarda görülen değişime ayak uydurabilecek özellikle olmasının

¹¹¹ Ahmet Onay, “Toplumsal Farklılaşma ve Türkiye’de İmam Nikâhı Meselesi”, *Journal of Analytic Divinity* 2/2 (2018), 98.

da anlamı bu olsa gerek.¹¹² Alış veriş akitlerinde bugün tescilin neredeyse zaruri olması, daha ağır bir akit olan ve İslâm hukukunda diğer akitlerde olmayan mehir, velinin varlığı, denklik, şahitler, ilan gibi ek tedbirlerin konulduğu nikâh akdi için de tescilin zaruri olmasını gerektirmektedir. Uygun ve doğru olan nişanlılıkta nikâh akdi yapılmaması ve nişan hükümlerinin geçerli olmasıdır. Nikâh yapılacaksa nikâh akdinin bütün şartları ve sonuçları yerine getirilmeli ve nişanlılık sona ermelidir.

Kaynakça

- 1881/8 Şevval 1298 tarihli Sicilli Nüfus Nizamnamesi 33. Madde. Dersaâdet: İkdâm Matbaası, 1319.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed (öl. 241/855). *el-Müsned*. 6 Cilt. Kahire: Müessesü'l- Kurtuba, ts.
- Akgündüz, Ahmet. *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukukî Tahlilleri*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 1994, 1996.
- Akgündüz, Ahmet. *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukukî Tahlilleri*. İstanbul: Fey Vakfı Yayınları, 1990, 1991.
- Aktan, Hamza. “Nişanlanma”. *İslâm'da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*. 3/1576-1577. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2006.
- Ansary, Sabri Şakir. *Eski Aile Hukukumuz Bir Nazar*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, 1952.
- Apaydın, Yunus. “Nikâh Akdinin Mahiyeti ve İmam Nikâhı Uygulaması”. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 9 (2000), 371-380.
- Askerî, Ebû Hilâl el-Hasen b. Abdillâh b. Sehl. *el-Furûku'l-luğaviyye*. b.y.:y.y., ts.
- Aydın, Mehmet Akif. *İslâm ve Osmanlı Hukuku Araştırmaları*. İstanbul: İz Yayıncılık, 1996.
- Beşer, Faruk. *Hanumlara Özel Fetvalar*. İstanbul: Nûn Yayıncılık, 2007.
- Bilmen, Ömer Nasuhi (öl. 1390/1971). *Hukukî İslâmiyye ve Istîlâhatı Fikhiyye Kamusu*. 8 Cilt. İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1985.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail b. İbrahim el-Cu'fi (öl. 256/869). *el-Câmiu's-sahîh*. 8 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Cin, Halil. *İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 1974.

¹¹² Onay, “Toplumsal Farklılaşma ve Türkiye’de İmam Nikâhı Meselesi”, 101.

- Çavuşzâde, Mehmed Azîz. *Dürrü's-sukûk*. 2 Cilt. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1288/1871.
- Çolak, Abdullah. *İslâm Aile Hukuku*. Çorum: Öncü, 2017.
- Dalgın, Nihat. "Aile Kurumunun Nikâh Aşamasıyla İlgili Fıkhi Sorunları". *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi* 13 (2009), 35-50.
- Döndüren, Hamdi. *Delilleriyle İslâm Hukuku*. Konya: Mistaş, 1977.
- Düstur. I. Tertip Zeyl II. İstanbul: Mahmûd Bey Matbaası 1299. Erişim 24 Şubat 2020. <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/handle/11543/67>.
- Düstur. I. Tertip. Ankara: Başvekâlet Devlet Matbaası, 1941. Erişim 24 Şubat 2020. <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/handle/11543/67>.
- Düstur. I. Tertip. Ankara: Başvekâlet Devlet Matbaası, 1937. Erişim 24 Şubat 2020. <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/handle/11543/67>.
- Düstur. II. Tertip. Dersâadet: Matbai Âmire, 1332. Erişim 24 Şubat 2020. <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/handle/11543/67>.
- Düstur. II. Tertip. Dersâadet: Matbai Âmire, 1334. Erişim 24 Şubat 2020. <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/handle/11543/67>.
- Düzdağ, Ertuğrul. *Şeyhülislam Ebussuud Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı*. İstanbul: Enderun Kitabevi, 1972.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as b. İshak el-Ezdî es-Sicistânî (öl. 275/889). *Sünenü Ebî Dâvûd*. 5 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Ebû İshâk Burhânüddîn İbrâhîm b. Muhammed b. Abdillâh er-Râmînî ed-Dîmaşkî (öl. 884/1479). *el-Mübdi' fi şerhi'l-Mukni'*. 10 Cilt. Beyrut: Mektebetü'l-İslâmî, 1400.
- Ekinci, Ekrem Buğra. "Osmanlı Hukukunda İzinname ile Nikâh". *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları Dergisi* 2 (2006), 41-60.
- Fâsî, Ebü't-Tayyib Takıyyüddîn Muhammed b. Ahmed b. Ali (öl. 832/1429). *Zeylü't-takyîd fi ruvâtî's-sünen ve'l-mesânîd*. nşr. Kemal Yûsuf el-Hût. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1410/1990.
- Fındıklıoğlu, Ziyaeddin Fahri. *Tanzimatta İctimaî Hayat*. İstanbul: Maarif Matbaası, 1940.
- Hırakî, Ebü'l-Kâsım Ömer b. Hüseyin b. Abdillâh el-Bağdâdî (öl. 334/946). *Muhtaşari'l-Hırakî*. thk. Zahîr Şâviş. Beyrut: Mektebü'l-İslâmî, 1403/1983.
- Hoca Sadettin Efendi. *Tâcü't-tevârih*. hzr. İsmet Parmaksızoğlu. 5 Cilt. Ankara: Kültür Bakanlığı, 1979.
- İbn Batûta, Abdillâh Şemsüddîn (Bedrüddîn) Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed b. İbrâhîm el-Levâtî et-Tancî (öl. 770/1368). *İbn Batûta'nın*

- Seyhatnâmesi (Tuhfetü'n-nuzzar fi garaibi'l-emsâr ve acaibi'l-esfâr)*. sad. Mü'min Çevik. İstanbul: Üçdal, 1993.
- İbn Kemal, Şemseddin b. Ahmed b. Süleyman b. Kemalpaşazâde (öl. 940/1534). *Fetâvâ-yı Kemalpaşazâde*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Darülmescnevi, 118, 2a-90a.
- İbn Kemal, Şemseddin b. Ahmed b. Süleyman b. Kemalpaşazâde (öl. 940/1534). *Mühümmâtü'l-müfti*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Çorlulu Ali Paşa, 280, 1a-213b.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâilî el-Makdisî (öl. 620/1223). *el-Muğnî*. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-fikr, 1984.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî (öl. 273/886). *es-Sünen*. 2 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- İbn Nukta, Ebû Bekr Muînüddîn (Muhibbüddîn) Muhammed b. Abdilganî b. Ebî Bekr b. Şücâ' el-Bağdâdî (öl. 629/1231). *et-Takvîd li-ma'rifeti ruvâtî's-sünen (ricâli's-sünen) ve'l-mesânîd*. thk. Kemâl Yûsuf el-Hût. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1988.
- İbn Rüşd, Ebû'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî (öl. 595/1198). *Bidâyetü'l-müctehid*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1402/1982.
- İbnü'l-Mülakkîn, Ebû Hafs Siracüddîn Ömer b. Ali b. Ahmed (öl. 804/1401). *el-Bedru'l-münîr*. 9 Cilt. Dâru'l-Hicret, Riyad, 1425/2004.
- İnalçık, Halil. "Osmanlı Hukukuna Giriş: Örfî - Sultani Hukuk ve Fatih'in Kanunları". *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 13/2 (1958): 102-126.
- İnanır, Ahmet. *İbn Kemal'in Fetvaları Işığında, Osmanlı'da İslâm Hukuku*. Ankara: Gece Kitaplığı, 2015.
- Jaschke, Gotthard. "Türkiyede İmam Nikâhı". çev. Ahmet Mumcu, *Ord. Prof. Sabri Şakir Ansay Hatrasına Armağan*. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları. Ankara: Türk Matbaası, 1964, 11-34.
- Kahveci, Nuri. *İslâm Hukuku Açısından Nişanlılık*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2007.
- Karaman, Hayreddin. *Mukayeseli İslâm Hukuku*. İstanbul: Nesil Yayınları, 1996.
- Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ud b. Ahmed (öl. 587/1191). *Bedâ'î'u's-şanâ'î fi tertîbi's-şerâ'î*. 7 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitabi'l-'Arabî, 1982.
- Kehhâle, Ömer Rızâ (öl. 1407/1987). *Mu'cemü'l-mü'ellifin: Terâcimü muşannifi'l-kütübî'l-'Arabiyye*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru'l-İhyâ'î't-Türâsî'l-'Arabî, ts.
- Keleş, Ekrem. "Dini "Nikâh Adı Altında Yapılan Gayr-ı Resmi Nikâh Akdinin Tahkim Yoluyla Sona Erdirilmesi". *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi* 3 (2004), 193-209.

- Kılıçer, M. Esad. “Kemalpaşazade’nin Aile Hukuku İle İlgili Bazı Fetvaları”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/1 (Nisan 1971), 83-95.
- Köksal, İsmail. “Uygulamadaki Resmi ve Dini Nikâhların Fıkhi Yönü”. *Bilimname* 16 (2009/1), 25-41.
- Köse, Saffet. “Toplumsal Meşrûiyet Açısından Nikâhta Aleniyet ve Türkiye’de İmam Nikâhı Uygulaması”. *Dinlerde Nikâh, Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı* (İzmir 6-8 Nisan 2012). İstanbul 2012. 471-501.
- Köse, Saffet. *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*. Konya: Mehir Vakfı Yayınları, 2014.
- Kur’ân-ı Kerîm Diyanet İşleri Meâli (Yeni). Erişim 10 Nisan 2019. <http://www.kuranmeali.com/ÂyetKarsilastirma.php?sure=4&âyet=4>.
- Küçükçiray, Ahmet Yasin. “Osmanlı Devletinde Tanzimat Sonrası Aile Hukuku Alanındaki Gelişmeler ve Hukuk-ı Aile Kararnamesi”. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/26 (2014/2), 177-201.
- Liv, Cemil. “Günümüze İmam Nikâhına Yönelişlerin Gereçekleri ve Resmi Nikâh ile İmam Nikâhının Fikhî Açısından Karşılaştırılması”. *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (2014), 163-191.
- Mergînânî, Ebû’l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergânî (öl. 593/1197). thk. Muhammed Adnân Dervîş. *el-Hidâye*. 2 Cilt. Beyrut, Dâru’l-Erkam, ts.
- Râzî, Ebû Abdillâh Zeynüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdilkâdir (öl. 666/1268’den sonra). *Muhtârü’s-Şihâh*. thk. Mahmûd Hâtîr. Beyrut: Mektebetü Lübnan, 1415/1995. “vsk.” md. 1/295-296.
- Müslim, Ebû’l-Hüseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî (öl. 261/875). *el-Câmiu’s-sahîh*. 3 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî (öl. 303/915). *Sünenü Nesâî*. 8 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî (öl. 676/1277). *Minhâcü’t-ţâlibîn*. Beyrut: Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, 1418/1998.
- Onay, Ahmet. “Toplumsal Farklılaşma ve Türkiye’de İmam Nikâhı Meselesi”. *Journal of Analytic Divinity*. 2/2 (2018), 91/104.
- Özel, Ahmet. *Hanefî Fıkıh Alimleri*. Ankara: TDV Yayınları, 1990.
- Özcan, Bilge. *Aile Hukuku*. Ankara: Ankara Üniversitesi, 1979.
- Râgîb el-İsfahânî, Ebû’l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal (öl. V./XI. yüzyılın ilk çeyreği). *el-Müfredât fi ğarîbi’l-Kur’ân*. Muhammed Seyyid. Lübnan: Dâru’l-ma’rife, ts. “vsk.” md., 511-512.

- Sahnûn, Ebû Saîd Abdüsselâm b. Saîd b. Habîb et-Tenûhî (öl. 240/854). *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*. 16 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, ts.
- Schnacht, Joseph. "Nikah". *İslâm Ansiklopedisi*. 9/259-261. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1964.
- Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-Eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed (öl. 483/1090). *el-Mebsût*. 30 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.
- Sübkî, Ebû Nasr Tâcüddîn Abdülvehhâb b. Alî b. Abdilkâfi (öl. 771/1370). *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir*. nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcûd ve Ali Muhammed Muavvaz. 2 Cilt. Beyrut 1411/1991.
- Sübkî, Ebû Nasr Tâcüddîn Abdülvehhâb b. Alî b. Abdilkâfi (öl. 771/1370). *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir*. nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcûd ve Ali Muhammed Muavvaz. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, 1411/1991.
- Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs (öl. 204/820). *el-Üm*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1393/1973.
- Şelebi, Muhammed Mustafa. *Ta'lîlü'l-ahkâm: Arz ve tahlîl li-tarikâti't-ta'lîl ve tetavvüratiha fi usuri'l-ictihad ve't-taklîd*. Mısır: Matbaatü'l-Ezher, 1947.
- Tevkii Abdurrahman Paşa. "Osmanlı Kanunnameleri". *Milli Tettebbûlar Mecmuası* 1/2 (Mayıs-Haziran 1331/1915), 306-348.
- Tevkii Abdurrahman Paşa. "Osmanlı Kanunnameleri". *Milli Tettebbûlar Mecmuası* 1/3 (Temmuz- Ağustos 1331/1915), 497-544.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd) (öl. 279/892). *Sünenü't-Tirmizî*. 5 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Turan, Osman. *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar: Metin, Tercüme ve Araştırmalar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1958.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Devletinde İlmiye Teşkilatı*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988.
- Yeniakit Gazetesi. "Muftülere Nikâh Kıyma Yetkisi TBMM'den Geçti" (18 Ekim 2017), 1. <http://www.yeniakit.com.tr/haber/muftulere-nikah-kiyma-yetkisi-tbmm-den-gecti-386604>.
- Zemaşerî, Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî. *el-Keşşâf'an haqâ'iki ğavâmi'it-tenzil ve 'uyûni'l-eķâvil fi vücûhi't-te'vil*. thk. Abdurrezzâk el-Mehdî. 4 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.
- Zeylaî, Ebû Muhammed Fahrüddîn Osmân b. Alî b. Mihcen b. Yûnus es-Sûfi el-Bârî (öl. 743/1343). *Tebyînü'l-hakâ'ik*. 6 Cilt. Kahire: Dâru'l- Kütübü'l-İslâmî, 1313.